

5de vergadering

Dinsdag 7 november 1995

Aanvang 13.30 uur

Voorzitter: Tjeenk Willink

Tegenwoordig zijn 65 leden, te weten:

Baarda, Batenburg, De Beer, G. van den Berg, J.Th.J. van den Berg, Bierman, De Boer, Boorsma, Braks, Van den Broek-Laman Trip, Van Dijk, Eversdijk, Gelderblom-Lankhout, Ginjaar, Glastra van Loon, Glasz, Van Graafeiland, Grol-Overling, De Haze Winkelman, Heijmans, Heijne Makkreel, Hendriks, Hessing, Van Heukelum, Hilarides, Hirsch Ballin, Hofstede, Holdijk, Jaarsma, De Jager, Jurgens, Ketting, Korthals Altes, J. van Leeuwen, L.M. van Leeuwen, Linthorst, Lodewijks, Loudon, Luijten, Lycklama à Nijeholt, Michiels van Kessenich-Hoogendam, Pit, Pitstra, Postma, Rensema, Rongen, Roscam Abbing-Bos, Schuurman, Schuyer, Staal, Steenkamp, Talsma, Tjeenk Willink, Tuinstra, Varekamp, Ter Veld, Veling, Verbeek, Vriesekoop, Werner, Wiegel, De Wit, Wiltgens, Van de Zandschulpe en Zijlstra,

en de heren Kok, minister-president, minister van Algemene Zaken, Dijkstal, vice-minister-president, minister van Binnenlandse Zaken, Van Mierlo, vice-minister-president, minister van Buitenlandse Zaken, mevrouw Sorgdrager, minister van Justitie, en de heer Nuis, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

□

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Van Gennip, Luimstra-Albeda, Schoondergang-Horikx en Stevens, wegens verblijf buitenslands;

Le Poole, wegens ziekte;

Cohen, wegens bezigheden elders.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: Ik verzoek de aanwezigen, te gaan staan.

Het is uitzonderlijk dat een minister-president, zelfs van een land waarmee Nederland nauwe banden heeft, in deze Kamer wordt herdacht. Minister-president Rabin was dan ook meer. Met Arafat en Peres werd hij het symbool van het vredesproces in het Midden-Oosten. De aanslag op zijn leven scherpt ons in het besef van de kwetsbaarheid van dat proces. De herdenking hier en elders brengt onze vastbeslotenheid tot uiting, onze bijdrage aan dit proces te leveren.

Rabin was een soldaat. Hij wist op grond van de geschiedenis van het joodse volk en de ligging van zijn land dat vrede niet vanzelfsprekend is. Militaire veiligheid stond voor hem voorop. Daarvoor was hij bereid oorlog te voeren. Hij wist echter ook dat Israël vrede nodig heeft om zich uiteindelijk staande te houden, materieel én moreel. Als soldaat zag hij hoe hoog de prijs was van de verdediging van de jonge, kwetsbare staat in opbouw. Hij realiseerde zich gaandeweg steeds scherper dat geweld uiteindelijk geen begaanbare weg is voor een democratie. In zijn rede bij de aanvaarding van het eredoctoraat van de Hebreeuwse universiteit in 1967 legt hij de verbinding tussen de toen juist gewonnen oorlog én waar het hem werkelijk om ging.

"The warriors in the frontlines saw with their own eyes not only the

glory of victory but the price of victory. These soldiers were carried forward by spiritual values, by deep spiritual sources, far more than by their weapons or the technique of warfare."

Hij beseftte dat die waarden door het fundamentalisme in de regio én in eigen land bedreigd werden, zoals hij zich realiseerde dat met het wegvallen van de Oost-West-tegenstelling ook de verhoudingen in het Midden-Oosten en de veiligheids-situatie van Israël veranderd waren.

Rabins kracht lag in zijn koele analyse en zijn ijzersterke logica. Die logische analyse, niet zijn gevoelens, bracht hem tot de handdruk met Arafat op 13 september 1993 in Washington. Wie herinnert zich niet dat beeld van een soldaat die de vrede op zichzelf bevecht omdat hij weet dat je vrede sluit niet met je vrienden, maar met je vijanden? "Enough of blood and tears; enough!" Wie had toen kunnen denken dat twee jaar later meer dan veertig staatshoofden en regeringsleiders aanwezig zouden zijn bij de joodse begrafenis in Jeruzalem van deze minister-president. Onder hen waren vertegenwoordigers van zes Arabische staten naast zes Palestijnse vertegenwoordigers. Hun aanwezigheid bracht de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor het vredesproces tot uiting. Weiszman en Hoessein, Clinton en Tsjernomyrdin, Peres en Moebarak. Maar ook zijn kleindochter Noa Ben Artzi. Moge ook dat het Israëliëse volk de moed geven de verdeeldheid te overwinnen. In Rabins eigen woorden: "Laat het land van melk en honing niet het land van bloed en tranen worden."

Ik geef het woord aan de minister-president.

Voorzitter

Minister **Kok**: Afgelopen nacht zijn de minister van Buitenlandse Zaken en ik samen met Hare Majesteit de Koningin teruggekeerd van de indrukwekkende begrafenis van de Israëlische premier Yitzhak Rabin in Jeruzalem. Een groot man die zich volledig inzette voor duurzame vrede en verzoening in het Midden-Oosten kwam zaterdagavond door bruut geweld om het leven. De Nederlandse bevolking heeft daarop met afschuw en ontsteltenis gereageerd. De premier van Israël die zich met alle kracht die in hem was inzette voor vrede, viel als slachtoffer van de haat, gedood door de kogels uit het pistool van een joodse extremist. Gebeurtenissen die aan de kern van Israël raken, beroeren de Nederlandse samenleving ten diepste. De dramatische dood van Yitzhak Rabin heeft ook ons in diepe rouw gedompeld. De wereld weende gisteren aan zijn graf.

Yitzhak Rabin was een militair die een sleutelrol vervulde bij de organisatie van de verdediging van Israël tegen gewelddadige bedreigingen waaraan het land sinds zijn ontstaan het hoofd heeft moeten bieden. Als geen ander had hij inzicht in de strategische en tactische voorwaarden waaraan de verdediging van Israël veiligheids moest voldoen. Het was vanuit die kennis dat premier Rabin zo goed kon overzien welke ruimte hij had om een vredespolitiek te voeren die het voortbestaan van zijn land niet in gevaar zou kunnen brengen. Hij was ook een politicus. Als stafchef en later als minister, als minister-president en als leider van de arbeidspartij heeft hij de democratische interactie tussen bevolking en gekozen leiders voluit leren kennen. Met de kracht van zijn woord wist hij steeds zijn politieke visie uit te dragen om daarvoor een draagvlak bij de bevolking en in het parlement te vinden.

Rabin was onmiskenbaar een groot leider. Toen hij in 1992 premier van zijn land werd, was het vredesproces net begonnen. Steeds duidelijker werd toen dat het einde van de koude oorlog van blijvende betekenis kon zijn voor de verhoudingen in het Midden-Oosten. Nadat de VS samen met Rusland hiervoor het kader had geschapen, heeft Israël onder premier Rabins leiding in toenemende mate zelf tempo en inhoud van de vredesonderhandelingen bepaald in directe onderhande-

lingen met de betrokken Arabische partijen. Het vredesverdrag met Jordanië en de steeds verder strekkende akkoorden zijn hiervan het resultaat geweest. Daarnaast bracht hij politieke openingen tot stand naar bijna de hele Arabische wereld, van de Atlantische Oceaan tot aan de Perzische Golf.

Voorzitter! De vastberadenheid waarmee de Israëlische regering onder leiding van premier Rabin haar vredespolitiek voerde, hebben wij in onze rechtstreekse contacten met hem kunnen vaststellen. Hij was de afgelopen jaren enige malen in Nederland en zocht onze steun voor zijn vredespolitiek. De laatste keer dat hij mij en de minister van Buitenlandse Zaken hierop aansprak, was nog maar twee weken geleden in New York. Vanuit onze wens het vredesproces in het Midden-Oosten te steunen, niet alleen ten gunste van Israël maar ook gelijkmatig voor alle daarbij betrokken partijen, heeft Nederland zich geëngageerd. De staatsbezoeken die Hare Majesteit de Koningin eind vorig jaar aan Jordanië en in maart van dit jaar aan Israël bracht, hebben mede tot doel gehad dit engagement zichtbaar te maken. Nederland heeft binnen de kaders van het vredesproces op tal van terreinen concrete activiteiten ondernomen. Een cruciaal element hierin is onze sterk toegenomen hulp aan de Palestijnen. Nederland neemt deel aan een unieke internationale samenwerking tussen donoren, Palestijnen en Israël om de veranderingen waartoe politieke leiders besloten ook tastbaar te maken voor de bevolking.

Premier Rabin mocht de ondertekening van het Israëlisch/Palestijnse interimakkoord eind september in Washington nog zelf meemaken, na zijn korte stop hier in Amsterdam. Onder zijn leiding werd het door de Knesset aanvaard. Dat dit met de kleinst mogelijke meerderheid gebeurde, gaf aan dat ook onder de Israëlische bevolking de vrede niet voor iedereen tastbaar is. De vredesdemonstratie in Tel Aviv van afgelopen zaterdag was juist daarom zo'n belangrijke gebeurtenis. Dat premier Rabin juist na afloop van die vredelievende samenkomst werd vermoord, is dramatisch.

De Nederlandse regering hoopt van harte dat het Israëlische volk in de eensgezindheid waarmee het rouwt en treurt bij de dood van premier Rabin, de inspiratie zal

vinden om met dezelfde eensgezindheid de weg naar de vrede te vervolgen. Zijn wens tot een alomvattende vrede met al Israëls burens, dus ook Syrië en Libanon, heeft hij niet zelf kunnen vervullen. Het tot een goed einde brengen van het vredesproces is nu de zware opgave voor de Israëlische regering, thans onder leiding van Shimon Peres.

Door op het hoogste niveau bij de begrafenisplechtigheid aanwezig te zijn, heeft de regering niet alleen de persoon van premier Rabin willen eren, maar zeker ook opnieuw van Nederlands betrokkenheid willen laten blijken om het vredesproces te blijven steunen. Onze aanwezigheid was een herbevestiging van onze bijzondere relatie met Israël, maar ook een herbevestiging van onze wens gelijkmatig met alle partijen aan vrede in het Midden-Oosten te blijven werken, een vrede waarvoor premier Rabin heeft gestreden en waarvoor hij is gestorven. Mogen zijn vrouw, zijn kinderen en kleinkinderen, ja moge het gehele volk van Israël troost putten uit het voorbeeld dat hij stelde. Vrede vergt soms meer moed dan oorlog. Die moed versterken onder alle volken van het Midden-Oosten is ook een opdracht voor ons zelf.

(De aanwezigen nemen staande enige ogenblikken stilte in acht.)

De vergadering wordt korte tijd geschorst.

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat is ingekomen een bericht van het overlijden van het oudlid der Kamer de heer J. Kassies. Ik heb dit bericht namens de Kamer beantwoord met een brief aan zijn echtgenote van de volgende inhoud, welke ik u verzoek staande aan te horen:

De Eerste Kamer der Staten-Generaal heeft met veel verdriet kennis genomen van het overlijden van uw man. Jan Kassies bracht toen hij in 1987 ± 67 jaar oud ± lid van de Kamer werd een schat aan ervaringen mee vanuit talloze functies. Jan was daarmee een man van gewicht in Den Haag en in de wereld daarbuiten, maar tegelijkertijd was hij ook een tegenwicht tegen het vanzelfsprekende, het bestaande. "Niets is machtiger dan het